

Η ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΠΟΛΗ ΤΩΝ ΘΕΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΝΑΩΝ

Βίκτωρ Σαριγιαννίδης

Δρ Αρχαιολόγος

Οι επί 30 χρόνια συστηματικές και εκτενείς ανασκαφές στο νοτιοανατολικό Τουρκμενιστάν, σε μία από τις μεγαλύτερες ερήμους του κόσμου, την Κάρα-Κουμ, απέδειξαν και τεκμηρίωσαν ότι πριν από τέσσερις χιλιετίες βρισκόταν εδώ ένα από τα αρχαιότερα κέντρα του παγκόσμιου πολιτισμού¹. Μέχρι πρόσφατα θεωρούνταν ότι υπήρχαν μόνο τέσσερα κέντρα των αρχαίων πολιτισμών, η Μεσοποταμία, η Αίγυπτος, η Κίνα και η Ινδία. Σε αυτά θα πρέπει να προστεθεί τώρα ένα πέμπτο κέντρο, που τοποθετείται στο μέσο της ροής του ποταμού Αμού Νταριά, στο αρχαίο Δέλτα του ποταμού Μουργκάμπ (εικ. 1).

Αίνιαται πώς στο τέλος του 2000 π.Χ., με τον ερχόμενη την Ερημοθύμηκη περιόδου και της μεγαλής έγραψας που ακολούθησε, ντόπιες φύλα από τα διάφορα κέντρα του αρχαίου κόσμου και ιδιαιτέρα από τις περιοχές της βόρειας Συρίας αναγκάστηκαν να γυγκαταλέμψουν την εδαφή τους και να αναζητήσουν, φτάνοντας στην περιοχή του Ουμρ και τα όρη Ζάγρος, καινούρια πατρίδα μια αρκετά νέα και ευφρόη ρήγη, απαραίτητης προϋποθέσεις για τον γεωργικό τρόπο ζωής τους. Έτσι, αφού διέσχισαν πεδιάδες, πρέπαν απρότοτα βουνά, βουλιάζαν σε αμμώδεις περιοχές της ιρανικής ερήμου Ντάρι Λουτ και Ντάρι Μάργο, τελικά όμως κι χωρὶς τη θέληση τους μετανάστες έφτασαν στις ευφρόες οάσεις του ανατολικού Ιράν και επέτρεπα στις περιοχές κοντά στα όρη Κούτ Νταγ και την κοιλάδα του Δέλτα του ποταμού Μουργκάμπ. Εδώ υπήρχαν άνωτα γόνιμα εδαφή και τα άφθονα νερά του ποταμού Μουργκάμπ. Οι έγενες αυτές φύλες βρήκαν επιτέλους την καινούρια πατρίδα τους, όπου θα έθεταν τις βάσεις ενός νέου πολιτισμού.

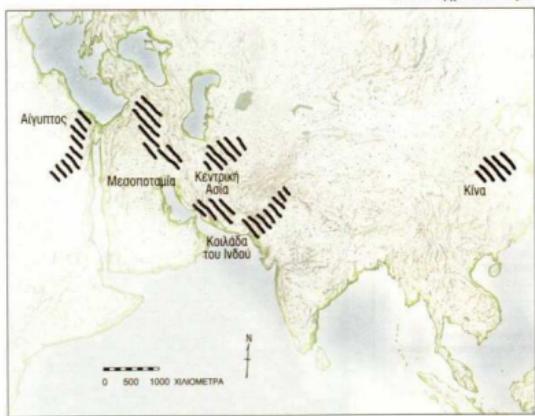
Σύμφωνα με τις πιο πρόσφατες μελέτες για το Δέλτα του Μουργκάμπ στο ιερό βίβλο Άβεστα ο ποταμός φέρει την ονομασία «Μουρό», στην Περίοδο των Αχαμενίδων ονομάζεται «Μάργον», ενώ οι έλληνες Ι-στορικοί, χάριν ευφωνίας, τον ονόμασαν «Μαργανή».

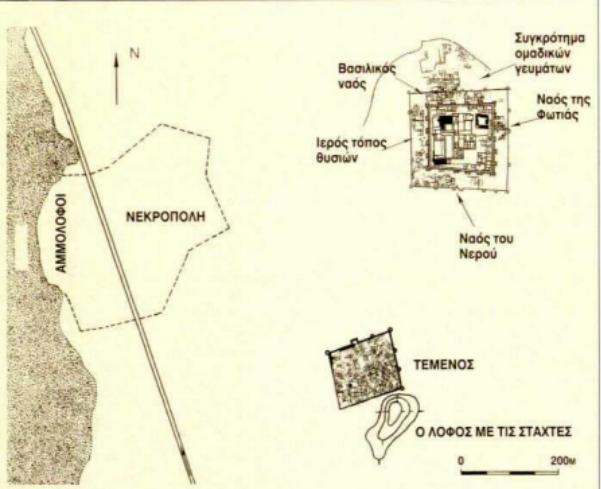
Ιδιαιτέρω ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι ανασκαφές του μανδαϊκού ανακτόρου, στο κέντρο της πρωτεύουσας με το σύγχρονο όνομα Γκονούρ (εικ. 2, 3, 8), το οποίο εμφανίζει σταχεία παρόμοια με εκείνα που συναντάμε στα πασίγνωστα ανάκτορα της Συρίας, όπως στην Ούγκαρι, στα Μάρι και ιδιαιτέρω στα Αλαλάχ, όπου, σύμφωνα με τους L. Woolley και A. Mortagat, υπάρχει έντονη επηροφή του Αιγαίου. Το ίδιο συμβαίνει λοιπόν και στη Μαργανή (εικ. 4). Το φαινόμενο γίνεται κατανοητό αν λάβουμε υπόψη ότι τα Αλαλάχ βρισκόταν στο χώρο της Ανατολικής Μεσογείου, μεταξύ του συρο-αιγαίνου πολιτισμού από τη μία πλευρά και του κεντρο-ασιατικού από την άλλη.

Φαίνεται ότι οι πρώτοι έποικοι του αρχαίου Δέλτα του Μουργκάμπ ήρθαν εδώ τους τελευταίους αιώνες του 2000 π.Χ., εγκαταστάθηκαν στον νέο τόπο και άρχισαν αμέσως να χτίζουν την πρωτεύουσα Γκονούρ. Για το σκοπό αυτό διάλεξαν το φυσικό ύψωμα κοντά στο Δέλτα του ποταμού, όπου έχτισαν με πλίνθους ένα κυκλικό τείχος, που είχε πλάτος ένα μέτρο και διάμετρο 250-300 μέτρα (εικ. 5). Μέσα σ' αυτόν τον πελώριο κυκλικό αναστροφής εκτάση εμβαδού 10 εκταρίων, που την εποχή εκείνη αντιστοιχούσε στην έκταση μιας πόλης μεσαιού μεγέθους.

Το τείχος χτίστηκε με πλίνθους που στέγνωσαν στον ήμιο και ενισχύθηκε, για περισσότερη σταθερότητα, στην ίσια και ενισχυόμενη, για περισσότερη σταθερότητα,

1. Χάρτης στον οποίο σημειώνονται με διαγράμμιση οι περιοχές στις οποίες αναπτύχθηκαν οι πέντε αρχαίοι πολιτισμοί.

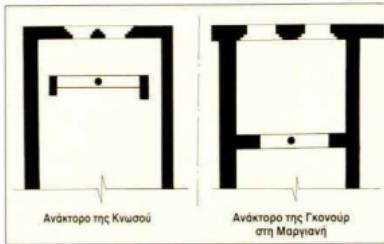

2. Οι ανασκαφές στην Γκανούρ (γενική άποψη).

τα, με πλήθος άλλων. Ωστόσο, το πλάτος του δεν ανταποκρίνεται στις απαρτήσεις ενός αμυντικού τείχους. Ιωάς περιβέβαλλε απλώς τα βασιλικά ανακτόρα, χωρίζοντάς τα από τις συνοικίες των κατοικών που ζούσαν κυρίως στις άκρες της πόλης.

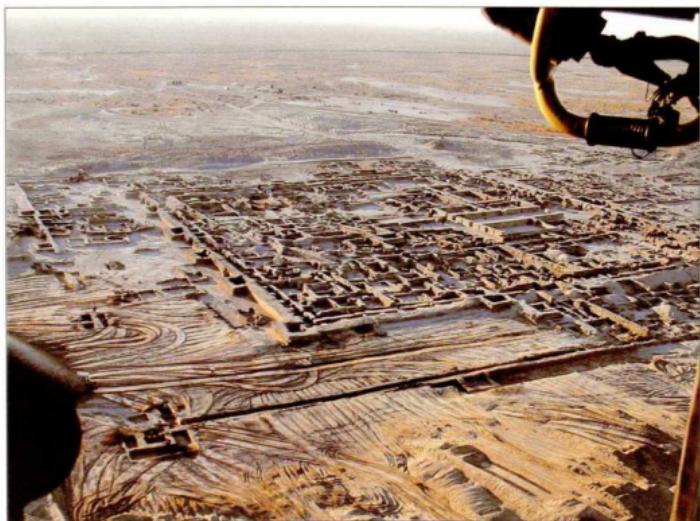
Στο κέντρο της κυκλαϊκής «βασιλικής πλατείας», οι αρχαίοι αρχιτέκτονες έχτισαν το «Κρεμμίνο», ένα ανάκτορο που περιβάλλοταν από μεγάλο τοίχο με πύργους. Στο κέντρο του ανακτόρου βρίσκονταν η αίθουσα του θρόνου και τα βασιλικά ενδιαίτημα (εικ. 6)².

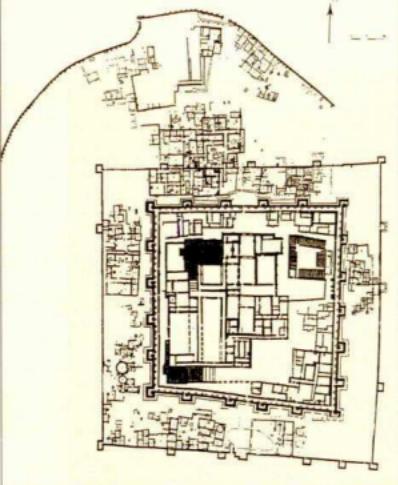
Απέναντι ήταν χτισμένος βασιλικός ναός με εστία, σε βάση από πλίνθους, όπου ο βασιλικός έκανε θυσίες ή άλλες θρησκευτικές τελετές. Δίπλα βρισκόταν μια τεράστια τετράγωνη αίθουσα με πλευρικούς εσωτερικούς διαδρόμους.

Ο ιδιαιτερό προσφιλέσμα της αίθουσας υπογραμμίζεται ακριβώς από το γεγονός ότι οι δύο τοίχοι ήταν απλοί και χτισμένοι με πλίνθους, ενώ στους άλλους δύο υπήρχαν πλατείς εσωτερικές διόδια με ψηλά κατώφλια και παραστάδες μεταξύ των υποών τοποθετούνταν διφύλλες πόρτες. Οι κλιμακωτές προεξέχες του διαδρόμου λειτουργούν ως διακοσμητικά στοιχεία και συμπληρώνουν το επίσημο ύφος της αίθουσας.

Αυτός ο τύπος κτιρίου ήταν διαδεδομένος στην ανακτορική αρχιτεκτονική της κυρίως Ελλάδας και ύστερα σε αυτή της Σύριας (ανακτόρα του Μαρί και του Ούγκαρτ), ενώ τώρα το συναντάμε στην αρχαία πόλη Μαργιανή. Δεν είναι, επομένως, τυχαίο που τα ανάκτορα του Αλαλάχ ήταν ενδιαίτημα σταθμός, όπου α-

3. Αεροφωτογραφία του ανακτορού της Γκανούρ.

ναμιγγίνονται αργαιοελληνικές και αινατολικές αρχιτεκτονικές παραδόσεις.

Φαίνεται ότι όπως και τα αρχαία ελληνικά ανάκτορα, έτσι και αυτό της Γκονούρ είχε πολλές λειτουργίες, συνδυάζοντας ταυτόχρονα αυτές της βασιλικής έδρας και του ιερού χώρου (εικ. 7).

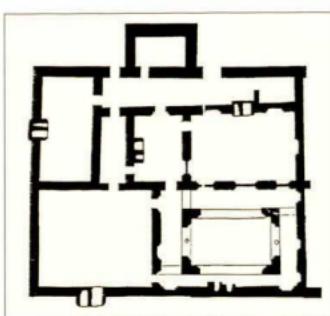
Πάλι στο να βρίσκονταν με τέραστα διμερής αίθουσα ακρόστενων, χωρισμένη με στύλο μεταξύ δύο κάθετων στούς εξωτερικούς τοίχους τοιχαρίων. Προκειται για όλο ένα παραδειγματικό του εσωτερικού διαδρόμου, με ρίζες στην αρχιτεκτονική του Αιγαίου, η οποία διαδόθηκε στη βόρεια Συρία και κατόπιν στη Μαργιανή. Η είσοδος που οδηγεί ταυτόχρονα στην αίθουσα ακρόστενων και στο ανάκτορο βρίσκεται στο βόρειο τμήμα και ωμιζει το ανάκτορο της Κνωσού στην Κρήτη. Παραπλεύρως, δύο ευρύχωρες αυλές χρησιμοποιούνται προφίνως για τον περίπατο των μελών της βασιλικής οικογένειας και μια κυκλική χιτώνη κολυμβητική δεξιεμένη (εικ. 9), που ασφαλώς θα έδινε δροσιά το καλοκαίρι.

Τέλος, υπήρχε το σύμπλεγμα για τις επικήδειες υπηρεσίες που χρησιμοποιούνταν για την τέλεση διαφόρων πολυήλικων νεκρικών τελετών, μεταξύ των οποίων ήταν και το πλύσιμο των νεκρών. Σύμφωνα με τα ψωφιστικά ταφικά έθιμα, τους νεκρών εισήγαγαν στο συγκρότημα από τη κύρια είσοδο και τους έβγαζαν από ανοιγμά που έφεραν στο φως οι ανασκαφές.

Μεταξύ των άλλων οικοδομημάτων, βρέθηκαν και δύο συγκρότημα που άμμο, που ψώνωνταν το ένα απέναντι στο άλλο και χρησιμοποιούνταν μάλλον για αστρονομικές παρατηρήσεις.

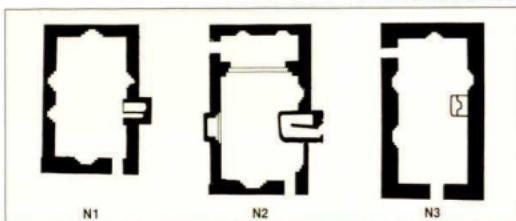
Ολα αυτά τα κτίρια βρίσκονταν μέσα στο ανάκτορο. Μεταξύ αυτών και του τείχους υπήρχαν διάφορα άλλα οικοδομήματα ιδιαιτερής χρήσης, όπως ιδιωτικές κατοικίες, κατακοίκιες υπηρετών, στρατωπέτων, γραμματέων και διοικητικού συγκρότημα.

Ασφρή παραμένει η χρήση του συγκροτήματος των κελιών με εσωτερικό περάσμα που μοιάζει με τους ναούς των Χετταίων και τα ανάκτορα της Κνωσού. Ιώνας το συγκρότημα αυτό να είναι αναφορά στους ναούς που είχαν οι έποικοι στην παλιά τους πατρίδα.

4. Σύγκριση μεταξύ των κατόψεων του ανακτόρου της Κνωσού και της Γκονούρ.

5. Το τείχος που περιβάλλει το ανάκτορο της Γκονούρ.
6. Το ανάκτορο της Γκονούρ.

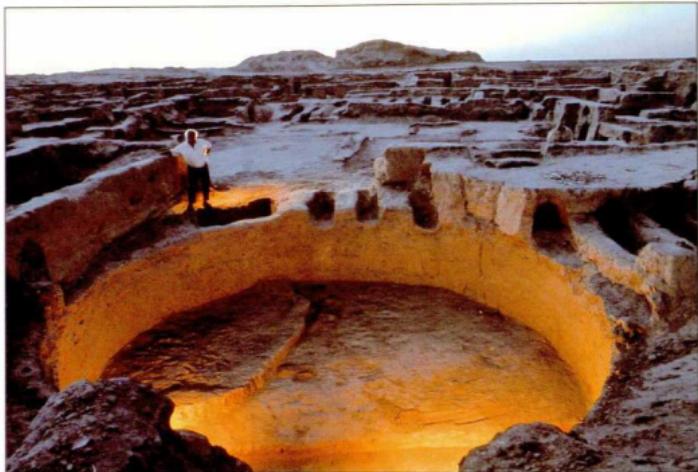

7. Σύγκριση μεταξύ των «βαθόλων ναών» του Τουρεμάντσιτον (N1), του Αργανιστόν (N2) και της Μικρές Λασάς (N3).

8. Τμήμα του Ανακτόρου της Γκονούρ. Η αίθουσα ακρόστενων και η αίθουσα του βρόνου.

Μετά την οικοδόμηση των ανακτώρων οι αρχαίοι αρχιτέκτονες έκτισαν τους τέσσερις ναούς που βρίσκονταν αντίστοιχα στις τέσσερις πλευρές του «Κρεμλίνου». Σε απόσταση 20-30 μετρών από τον τοίχο του ανακτόρου υψώθηκε τετράπλευρο τείχος με ορθογώνιους πύργους στις τέσσερις γωνίες του. Στην κάθε πλευρά του χτίστηκε από ένα συγκρότημα ναού που είχε αυτοτελή χρήση. Και οι τέσσερις αυτοί ναοί στις τέσσερις πλευρές του ανακτόρου, συνδέονταν με αυ-

τό με εσωτερικά πέραματα, έτσι ώστε το σύνολο αποτελούσε ένα ενιαίο συγκρότημα.

Παρόμοιο αρχιτεκτονικό σχέδιο πρωτοεμφανίστηκε στην Εγγύς Ανατολή, δεν έχει γνωστές πηγές καταγώγης και ίσως αποτελεί «αρχιτεκτονική μνήμη» των αποικιών από την οπεική πατρίδα τους.

Συνοψίζοντας, μπορούμε να πούμε ότι το γενικό σχέδιο του κεντρικού ανακτόρου με τις τέσσερις εσωτερικές διδόνους μαρτυρεῖ ότι ο βασιλιάς μπορούσε να περνάει εύκολα σε όλους τους ναούς παιζόντας ρόλο βασιλιά-ιερέα.

Στην ανατολική πλευρά του «Κρεμίνου», ανάμεσα στον τοίχο και στο τείχος, υψώθηκε ο Ναός της Φωτιάς, με βωμούς, δίπλα στους οποίους τοποθετήθηκαν δοχεία, όπου εβαζαν την «ερή στάρη». Ο τρίτος ναός έχει ωρίμως διδόνη αυλή με κελά και μέγαρο στο κέντρο, οι δε βωμοί του είναι «κρυμμένοι» στα πλαίσια μέρη του ναού.

Άξιο λόγου είναι ένα ξεχωριστό κτίριο με «τυφλά παρθέμα» και με εστίες που θυμίζουν τον νεο-ασσυριακό ναό Τίλια στην Ανατολή³.

Νάός πολύτλοκος σε σχέδιο και τεράστιος σε μέγεθος, βρίσκεται στη βόρεια πλευρά του «Κρεμίνου», όπου υπήρχε η κύρια είσοδος για το ναό και το ανάκτορο.

Μεταξύ της βόρειας πλευράς του «Κρεμίνου» και του τετράμυλου τοίχου που το περιβάλλε, υπήρχε μία περιορισμένη λωρίδα πλάτους περίπου 25 μέτρων, όπου και τοποθετήθηκε το πολύτλοκο αυτό κτηριακό συγκρότημα, που αποτελείται από ανατολικό και δυτικό χώρο.

Η χρήση του ανατολικού χώρου δεν είναι εξακριβωμένη. Η ύπαρξη όμως απλών εστιών δείχνει ότι μάλλον πρόκειται για κατοικίες υπηρετών.

Ο δυτικός χώρος αποτελείται από δύο μέρη. Το μεγαλύτερο ήταν βρησκευτικής χρήσης, γεγονός που αποδεικνύεται από τα μικρά κελιά που ήταν εστίες θυσίας και φοινού, όπου ο βασιλιάς και η Αυλή του θα

μπορούσαν να πραγματοποιήσουν τις απαραίτητες τελετές. Αυτές θα πρέπει να είχαν σχέση με ομαδικά γεύματα και βρησκευτικές εκδηλώσεις.

Από εσωτερικό στενό διάδρομο μπορούσε κανείς να περάσει σ' αυτό το αυτοπελές δυτικό τμήμα του συγκρότηματος, που μοιάζει με «βασιλικό ναό».

Το κυρίως κτίριο του συγκροτήματος αυτού έχει στο κέντρο του ένα «περίπτερο», δηλαδή ένα οικοδόμημα που αποτελείται από τέσσερις στύλους, ενωμένους μεταξύ τους, χωρίς ενδιάμεσους τοίχους, με χαμηλά κατώφλια. Στους τοίχους του κυρίως κτηρίου, με το οποίο συνδέονται, υπήρχαν παραστάσεις για την τοποθέτηση διφύλλης θύρας. Οι τοίχοι αυτοί είχαν δέκα

10. Το μεγάλο και μικρό ιερό-βαθμός.

τυφλά παράθυρα με γωνίες, δύο από τις οποίες μετατρέπονται σε διόδους που οδηγούσαν σε γειτονικό κτίριο με αιλή.

Το δεύτερο αυτό συνεχόμενο κτίριο είναι επίσης διακοσμημένο με τυφλά παράθυρα στην αιθουσα ακροδέσεων και στο ναό, γεγονός που δείχνει ότι αυτές οι αιθουσές εκτός από κοινωνική είχαν και θρησκευτική χρήση. Μας θυμίζουν δε τα ελληνικά ανάκτορα, όπου υπήρχαν απεικονίσεις θεών. Την ιδιαίτερη αυτή χρήση του συγκροτήματος μαρτυρούν και τα αγγεία που έχουν βρεθεί και φέρουν πλαστική διακόσμηση. Συγκριμένα το στοιμό τους έχει τη μορφή κεφαλών κερασφόρων ταύρων.

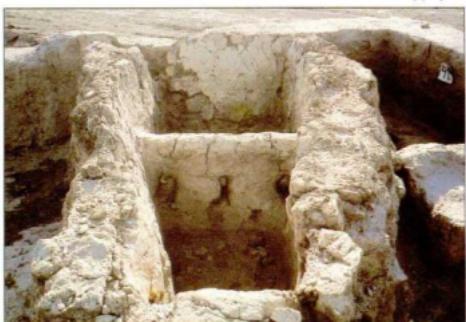
Το πιο ενδιαφέρον ίσως εύρημα είναι κάποια αντικείμενα από ελεφαντόδοντο, τα οποία παραπέμπουν σε μικρά ραβδία που χρησιμοποιούνται σε μαντεία, παρόμοια με αυτά της ανασκαφής του Μοχέντζο Ντάρο, την αυθεντική πρωτεύουσα του πολιτισμού της Χαρά-

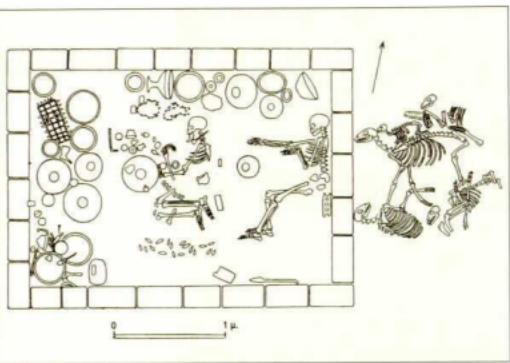
πα, στην κοιλάδα του Ινδού ποταμού. Ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης και ένα αγαλματίδιο μορφής σε οκλαδόντα στάση, ανάλογο με το γνωστό λίθινο αγαλματίδιο του βασιλιά-ιερέα Μοχέντζο-Ντάρο. Τέτοια αγαλματίδια από την πεδιάδα του Ινδού θεωρούνταν για πολλά χρόνια ως τυπικά αντικείμενα του πολιτισμού της Χαράπα. Τύρα όμως οι ειδικοί πείθονταν για τη βακτριανή καταγωγή τους⁴ και συμπεραίνουν ότι όλα τα πετρινά γονατιστά αγαλματίδια της πεδιάδας του Ινδού προέρχονται από τους κατοίκους της Βακτρίας, που μετοίκησαν στο Μοχέντζο Ντάρο, σε προγενεύστερη περίοδο.

Αν και όλα αυτά τα αντικείμενα από τη Μεσοποταμία και την Ινδία της προγενεύστερης περιόδου δεν ήταν γνωστά, δεν συνέβαινε το ίδιο και στη Βακτρία και τη Μαργιανή, όπου υπήρχαν σφραγίδες και φύλαχτα κατά τα συρο-χεττιτικά πρότυτα.

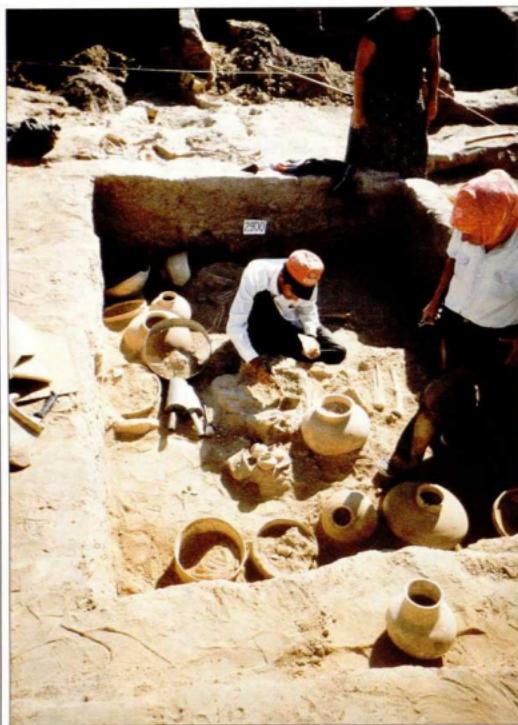
Οι τελευταίες αυτές ανασκαφές στην Γκονούρ

11. Οι διμερείς εστίες-φούρνοι.

12. Ο τάφος από πλίνθους (κάτωψη).

13. Ο τάφος από πλίνθους κατά τις εργασίες καθαρισμού του.

αποδεικνύουν χρονική περίοδο σύγχρονη με την τελευταία περίοδο του πολιτισμού της Χαρόπα. Αυτό επίσης τους ειδικούς να επανεξετάσουν το θέμα του χρονικού και του τοπικού προσδιορισμού προσέλευσης της αρίστης φυλής στην Ινδία.

Ακόμα, θα πρέπει να προσθετεί ότι στο «περίπτερο» που περιγράφουμε παραπάνω παραπρούνται ομιούτητες με αυτό στο Μαγέντζ Ντάρο, το οποίο θεωρείται ως ναός της φυτίας¹⁰.

Ίσως όλοι αυτοί οι παραληλισμοί με την Ινδία να μας δείχνουν την πολιτιστική επιρροή από την Κεντρική Ασία στην κουλάδα του Ινδού, χωρίς αυτό να αποκλείει την πιθανή εισροή στην Κεντρική Ασία από τον πολιτισμό της Χαρόπα.

Πάντως, ο αρχιτεκτονικές ομοιότητες του περίπτερου, το γονατοπόστο γαγδαλαδί τυπου βασιλιάς-ιερέας, τα ραβδάκια για μαντεία και άλλα στοιχεία και παραπροήσεις, οδηγούν στην υπόθεση έντονης επιρροής από τα δυτικά που επεκτάθηκε προς την Κεντρική Ασία και από εκεί στην κουλάδα του Ινδού, και όχι το αντίθετο, όπως θεωρούνταν πριν.

Επιστρέφοντας στις ανασκαφές στην Γκονούρ, στη βόρεια πλευρά του τετράγωνου τείχους, παραπρούμε ότι η αρχιτεκτονική του είναι μυμειακή, γεγονός που έχει σχέση με την παρασκευή του παρασθητού γούνου πουτού Χαρόμα, το οποίο περιγράφεται στο ιερό βίβλο των Ζωροστριών, την Αβεστα, ενώ στο βιβλίο Ρυγκέντα το ποτό αυτό ονομάζεται Σόμα. Από εσωτερικά περασμάτα στο τείγος, το ποτό μεταφερόταν στις ευρύκυρες αιθουσές όπου φιλαντάνεται πώς γινούνταν τελετές σχετικές με τη χρονή του ποτού αυτού για λατρευτικούς σκοπούς.

Απέναντι στον βασιλικό ναό βρίσκεται συγκρότημα με εσωτερικά περάσματα συγκινούνταν μεταξύ τους, που έχουν ανασκαφεί πλήρως.

Μέστα στους χώρους αυτούς παραπρούνταν διμερείς εστίες σαν μικροί φούρνοι (εικ. 11). Στον μικρότερο χώρο άναβα τη φωτά, στον διπλανό του τοποθετούνταν το κρέας της θυσίας. Οι δύο χώροι χωρίζονταν με χαμηλό τείχος. Σε μερικές εστίες βρέθηκαν κρανία και οστά μικρών κερασφόρων ζώων (πρόβατα και ιδοίς).

Επίστις βρέθηκαν και μεγαλύτερες, αποσύρμητες εστίες, πάλι με δύο χώρους χωρισμένους με εγκάρσιο τοίχο στον οποίο υπήρχαν απόγεια, για να περάσει από μέσα ο ζεστός αέρας που ψήνει το κρέας της θυσίας. Ο μικρός χώρος προσφερόταν και εδώ για τη φυτία και ο μεγαλύτερος για τα κρέας της θυσίας της τελετής. Εδώ βρέθηκαν οστά και κρανία μεγάλων κερασφόρων ζώων, όπως αγελάδων και ταύρων, σε μία δε περίπτωση και καμήλας.

Παρ' όλο που οι προαναφερόμενες εστίες-φούρνοι είχαν διαφορετική αρχιτεκτονική, διέπονταν ως πάντη αρργή να μην έρχονται σε απευθείας επαρχή η φυτία και η αιματηρή θυσία (τις περισσότερες φορές το κρέας). Γι' αυτό το λόγο υπήρχαν τα χωρισμάτα, αλλούτε χαμηλά, άλλοτε σε ύψος τέτοιων ώστε να απομονώνονται τελείως οι δύο χώροι, αλλά με οπές για να περνάει ο ζεστός αέρας. Εδώ πρέπει να αναφέρουμε ότι σύμφωνα με τις αρχαίες παραδόσεις των Ζωροστριών το «καθάρος» στοιχείο, η φωτά, δεν πρέπει να έρχεται σε απευθείας επαφή με την αιματηρή θυσία.

Πρέπει ακόμα να υπογραμμίσουμε ότι τέτοιου τύπου εστίες-φούρνοι βρέθηκαν όχι μόνο στη Μαργιανή, αλλά και σε οιδιόληρη την Κεντρική Ασία. Χαρκτριστικό παράδειγμα είναι οι ανασκαφές στον οικισμό Άντζι-Κούι, πάλι στη Μαργιανή.

14. Περιδέραιο που βρέθηκε στον τάφο από πλίνθους.

15. Γκονούρ,
λίθινο σγαλματίδιο.

16. α-β. Γκονούρ,
κυλινδρικές σφραγίδες,
μία από τις οποίες με
επιγραφή στα σουμεριακά.

α

β

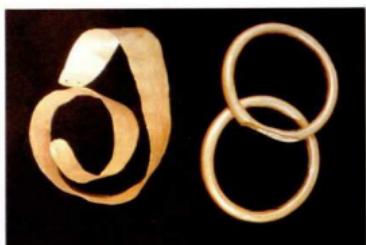
γ

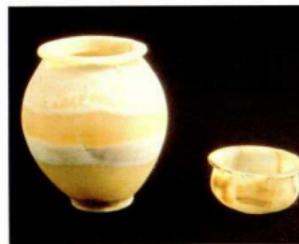
δ

ε

17. α-ε. Γκονούρ,
αργυρές περόνες.

18. α-γ. Γκονούρ, χρυσά κοσμήματα.

19. α-δ. Γκονούρ,
λίθινα αγγεία.

Πέρα από το οικοδομικό αυτό σύμπλεγμα, υπάρχει μεγάλη έκταση (50 x 60 μ.), η οποία αποτελείται από στάχτη αναμεμμένη με μεγάλη ποσότητα οστών ζώων και θραύσματα κεραμικών. Σε όλη αυτή την έκταση δεν υπήρχαν οικοδομικά ίχνη. Φαίνεται ότι επρόκειτο για υπαίθριο χώρο, που προορίζοταν πιθανότατα για ομαδικά γεύματα, μάλλον θρησκευτικού χαρακτήρα, με πολύ κόστος.

Οπως είναι γνωστό, τέτοια ομαδικά γεύματα τελούνταν σε πολλούς αρχαϊκούς λαούς, π.χ. στη βασίλειο των Χετταίων, και είχαν σχέση με αγροτικές εορτές (συγκομιδή), ή με κάποιες άλλες επιτοξικές γιορτές που διαρκούσαν μερικές ημέρες και με τη συμμετοχή πολλών ανθρώπων. Τέτοιες εκδηλώσεις συνοδεύονταν κατά κανόνα από τελετές, στις οποίες συμμετείχαν ακροβάτες με συνοδεία μουσικών οργάνων, όπως μεγάλα τύμπανα. Επί αυτού έχουμε πληροφορίες από στρογγυλή σφραγίδα, που βρέθηκε σε έναν αρχαίο τάφο του ναού Τογκολόκ.

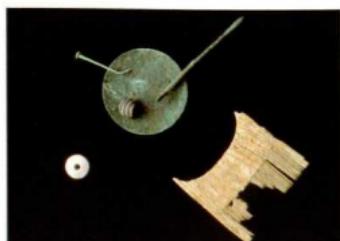
Ενδεικτικό και χαρακτηριστικό είναι το στοιχείο ότι τα μαύρα στρώματα στάχτης αναμιγνύονται με λευκά στρώματα καθαρής άμμου. Η εικόνα φέρνει στο μαύλο μας ομαδικά γεύματα που αναφέρονται σε χειρόγραφα της Νεκρά Θάλασσας, σύμφωνα με τα οποία δεν έπρεπε να μεταφερθούν τα υπόλειμματα του γεύματος προς την πόλη, από διάφορα ζώα, ιδιαίτερα σκύλους. Γι' αυτό, μετά το γεύμα, σκέπτανται τα πάντα με άμμο. Αυτά τα δύο γεγονότα απέχουν μεταξύ τους 2000 χρόνια περίπου. Μια έμμεση απόδειξη όλων αυτών είναι ένα νεκροταφείο σκύλων στην Γκονούρ, που βρίσκεται δίπλα στην πλατεία των «ομαδικών γεύματων».

Σύμφωνα με τις γραπτές πηγές των Χετταίων, στις γιορτές αυτές έπαιρναν μέρος όλοι οι κάτοικοι της πόλης, ανεξαρτήτως κοινωνικού στρώματος, μαζί με το βασιλιά, ο οποίος στην περίπτωση αυτή έπαιξε ρόλο βασιλιά-ερέβη. Ιστος βέβαια ο βασιλιάς με την Αυλή του να μην κάθονταν στην κοινή πλατεία με τον απλού λαό,

20. Χάλκινος τελετουργικός πλέκτης.

21. Κέντα από ελεφαντόδοντο και καθρέφτη και περονές από χαλκό.

22. α-β. Πήκινα συγκλητιδιά.

αλλά στο χώρο του «περιπτέρου», όπου οι υπρέπεις έφερναν το φαγιτό της θυσίας, μαγειρεύοντας προ-αναφέρομενες εστίες-φούρνους, καθώς και το ιερό (λατρευτικό) ποτό Σόδα/Χαόδα. Εδώ ο βασιλιάς-ιερέας δινεργούσε λοιπόν βρησκευτικές τελετές και οργάνωσε ομαδικά γεύματα, δίνοντας χρησμούς, όπου χρησιμοποιούντας τα ραβδόκια μαντείας από στάτη.

Παρ' όλα ότι οι ανασκαφές αυτού του βόρειου τμήματος συνεχίζονται ακόμη, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι είναι χώρος ομαδικών γεύματων που σχετίζονται με το ιερό πότο.

Η ιεροτελεστία αυτή με το ιερό πότο και τα ομαδικά γεύματα υπήρχε και στους Ζωράστρες. Σε αυτήν έτρωγαν συγκεκριμένα κομμάτια του θυσιασμένου ζώου.

Οι Humbach εκφέρει σχετικά μια πιο έρκοβρη άποψη συγκρίνοντας τα «ομαδικά γεύματα», όπου έτρωγαν το κρέας της θυσίας και έπιναν το ιερό πότο Σόδα/Χαόδα, με το χριστιανικό έθιμο της Θείας Μετάλλης (Εὐχαριστία).

Όσον αφορά στη δυτική πλευρά του «Κρεμίλιου», σημειώνουμε ότι έχει ασυνθίστατη αρχιτεκτονική. Στο νότιο τμήμα του έχουμε έναν παρόμοιο με τον αντίκουντον τύπο του «ιερού» [εικ. 10]. Ορισμένα έχουν διάμετρο 7 μέτρα και είσοδο με σκαλοπάτια που διηγούνται σε διχωρη εστία. Όταν αρχηγεύταν κάποιο ιερό, ξιτίζονταν διπλά του άλλο μικρότερο, διαμέτρου 5 μέτρων, χωρίς

εσωτερικό τοίχο. Τα δύο ιερά λειτουργούσαν στην αρχή ταυτόχρονα και ύστερα συνέχιζε να λειτουργεί μόνο το μικρό.

Ενδεικτικό της ίδιαιτερης χρήσης είναι ότι οι χώροι έχουν γύρω τους δινώρες εστίες-φούρνους, ενώ δεν έχουν εστίες καθημερινής χρήσης, συνδεδεμένες με συνήκης κατοικητής. Εκεί βρέθηκαν ένα σκητήριο της ραβδής και μια στρογγυλή σφραγίδα με θρησκευτική σκηνή.

Ακριβώς απέναντι, στη μέση πλατείας, βρίσκεται ένα συγκρότημα έκτασης περίπου 500 τ.μ., αποτελούμενο από μεγάλους ορθογωνίους χώρους, που συνδέονται μεταξύ τους με κοινούς διαδρόμους. Στην κεντρική αίθουσα υφίστανται μεγάλη δύχωρη εστία-φούρνος σαυνθίστησης μορφής, η οποία είναι η μεγαλύτερη της πόλης. Αναμφισβitήτητα, το κτίριο αυτό ήταν ιερό και έπαιξε κύριο ρόλο στις τελετές, σαν «οίκος θυσιών» ή «ιερός τόπος θυσιών», και η σχέση του με τα άλλα κτίρια ήταν άμετη.

Η μία πλευρά του κτιρίου αυτού είναι άκτιστη. Απέναντι όμως υπάρχει σειρά δωματίων κανονικού μεγέθους, ενωμένων μεταξύ τους με κοινούς διαδρόμους. Τα περισσότερα είχαν εστίες-φούρνους με δύο χώρους, χτισμένους εξαρχής και όχι αργότερα. Εκεί θα μαγειρευαν το φαγιτό της θυσίας που χρησιμοποιούσαν στις βρησκευτικές τελετές, οι οποίες γίνονταν στο μεγαλύτερο κτίριο.

Όλα αυτά και άλλα στοιχεία βεβαιώνουν ότι το δυτικό κτιριακό σύμπλεγμα αποτελείται από το ναό για θυσίες, καλά κρυψιμό χάρτη στο έξωτερο τετράγωνο «τείχος άμυνας». Οι θυσίες γίνονταν στους διάφορους θεούς του αρχαιο-ιρανικού Πανθέου, στους οποίους οι δημιουργοί άναβαν ιερή φωτιά και πρόσφεραν θυσίες στις πολλές διπλές εστίες-φούρνους.

23. Αργυρό σκεύος.

24. Λιθινό βάρος σε μορφή πάπιας.

25. α-β. Μαρμάρινη και χάλκινη επιστεψή σκήπτρου.

26. α-β. Μεταλλική αφραγίδα.

Στη νότια πλευρά οι ανασκαφές δεν έχουν δυστυχώσει αλοκληρωθεί, ομως φέρεται βέβαιο ότι και εδώ το κτίριο ήταν θρησκευτικό όπως τα προηγούμενα. Η περιγραφή του μοιάζει με τα προηγούμενα και έχει στο κέντρο κυκλικής κάτωσης ιερό, οι τοίχοι του οποίου, στο εσωτερικό, έχουν στάχτη από τη φωτιά των θυσιασμένων ζώων. Διπλά στο ιερό βρισκόταν μεγάλη πιστίνα με φανερά χρητισμένα νερά, την οποία ασφαλώς γέμιζαν με το νερό της βραχής και η οποία εμφανίζει στοιχεία αποξηραντής της.

Αναμφισβήτητα, η νότια αυτή πλευρά φέρει τον Ναό του Νερού, και δεν είναι παράδεινο αν σκεφτούμε ότι το νερό, όπως και η φωτιά αποτελούσαν βασικά στοιχεία στη θρησκεία των αρχαίων Ιρανών και ιδιαίτερα των Ζωροαστρών.

Ο μεγάλος αριθμός διπλών εστιών-φούρνων που βρέθηκαν στο ναό αυτό μας πείθουν ότι εδώ γίνονταν θυσίες στο θεό του νερού, που εμφανίζεται για πρώτη φορά στην Εγγύς Ασία.

Οι ανασκαφές έχουν ασφαλώς αλλάξει τα θεοδομέ-

27. α-β. Περισέρατα.

να όλων των θεωριών για τις ινδο-ιρανικές προελύσεις⁷ και την υποθέτική σχέση της Μαργιανής με τον Ζώροαστρισμό. Υπάρχει με θεωρία, εδώ και πολλά χρόνια, ότι οι «ένεσι φυλές» ήταν οι λεγόμενοι «φρανοί ειδωλολάτρες», στο χώρο των οποίων γεννήθηκε τη πρώτη παγκόσμια θρησκεία, ο Ζώροαστρισμός. Οι ανασκαφές σχεδόν 3000 τάφων στην Γκανούρ δίνουν όλοι έναν αποδεικτικό στοχείο που ενισχύει την άποψη αυτή⁸.

Πρέπει να προσθέσουμε ότι τις τελευταίες δεκαετίες όλοι οι μεγάλοι λύγαστολογοί αναβιώρωνταν τις αντιλήψεις και τις θεωρίες τους σχετικά με την ιστορική πατρίδη της θρησκείας των Ζώροαστρών, την οποία ήδη τοποθετούν μόνιμα στην ανατολικό Ιράν, το οποίο συμπίπτει πλήρως με την εκεί εποικήση των ξένων φυλών και συγκεκριμένα στην Μαργιανή.

Με την περάσμα των χρόνων άλλαξε η κοίτη του αρχαιού ποταμού Μουργκάνη, έμεινε το νέρο από τη Μαργιανή και μαζί την η εκεί ζωή. Εταί, ηώς συνέβη πριν από χιλιά χρόνια, οι κατοίκοι της πρωτεύουσας Γκανούρ αναγκάστηκαν να φύγουν από την πατρίδα τους και να μετακούσουν σε καινούριο τόπο. Η ερμηνεία στην αποτατικά και διχ απότομα. Οι κατοίκοι της άλλοτε ανθητής Γκανούρ φτυώχαν σιγά σιγά, ενώ προσπαθούσαν ματάια να κρατήσουν ζωντανή την παλιά πρωτεύουσα.

Απόδειξη είναι ο χιτσός των πλήννων τάφων που βρέθηκε μέσα στην εγκαταλελεύμενές αιθουσές της βόρειας πλευράς της πόλης (εικ. 12-13). Παρόλο που τα κτερίσματα του δεν συγκρίνονται με αυτά του μεγαλείου των πλούσιων τάφων της Γκανούρ της περιόδου ακμής, βρέθηκαν πολύσημα αντικείμενα, όπως πέτρινα αγάλματα (εικ. 15), ενώ στο λαμπού του στρατώπευτη υπήρχε περδέραιο από μητρόλιτυμα λίθους και αργυρές μορφές ανωτάνων κερασφόρων ταυρών (εικ. 14). Πειραιάς έφερε λγύττια από ελεφαντόδοντο, κουταλάκια από ελεφαντόδοντο και διάφορα αλλά αντικείμενα που μιλούν για περασμένα μεγαλεία και τη μεγαλοπρέπεια της αρχαίας χώρας Μαργιανούς.

Αλλά η μεγάλη αύξηση αυτού του τάφου δεν τελειώνει εδώ. Εξω από αυτὸν υπήρχε πρόσθιτη ταφὴ ζῶνων θαυμάσιων αντικειστά: δύο πρόβατα, δύο αρνάκια, ένας σκύλος και κεφάλια λόγου, που εμφανίζεται για πρώτη φορά στη Μαργιανή.

Παρόμοιοι αμαδροί τάφοι βρέθηκαν στην άλλη άκρη της Εγγύς Ανατολής, στο Δέλτα του Νείλου (Αιγύπτιος), όπου αυστηρόκοι αρχαιολόγοι ανασκάφτουν την αρχαία πόλη Αΐβρα. Βρήκαν καρκαστρικό δείγμα μνημειακής αρχιτεκτονικής, δηλαδή συγκρότημα τύπου «αυλή με διαδρόμους γύρω», και διπλά τάφους ανθρώπων και ζώων (προβάτων κ.ά.).⁹

Είναι εμφανές ότι οι κατοίκοι της Αΐβρας κατάγονταν από την Αίγα, πιθανών από τη Συρία, και στα αρχές του 2000 π.Χ. ίδρυσαν στο Δέλτα του Νείλου την πόλη Αΐβρα. Η πολιτιστική μοιούστηκε των κατοίκων της Αΐβρας και εκείνων της Γκανούρ είναι φανερή και αναμφίβολη. Το 2000 π.Χ. ζούσαν ακόμα στην κοινή τους πατρίδα, τη Συρία, πρώτοι αναχώρησαν για να βρουν νέα πατρίδα, οι πρώτοι στην Αΐγυπτο, οι άλλοι στη Μαργιανή.

Οι προαναφερθείσεις ομοιότητες της αρχαιοελληνικής και κεντροαστικής μνημειακής αρχιτεκτονικής των ανακτόρων, καθώς και της γλυπτικής και της σφραγίδων λιθοφασίας¹⁰, δεν είναι αποτέλεσμα αμεσώς αλληλεπιδρούσας, αλλά των κοινών πολιτισμικών μεσογεούς ακών παραδόσεων, τις οποίες οι έποικοι έφεραν μαζί τους από τη συριακή τους πατρίδα, τη Μαργιανή.

Άξια στην αρχαία χώρα Μαργιανούς δίνει ακόμα εύρημα κυλινδρικής σφραγίδας με επιγραφή στα σουμεριακά (εικ. 16), μέσα σε έναν από τους αρχαίους τάφους του νεκροταφείου στην Γκανούρ¹¹. Η πόλη είχε αναμφίβολα αμεσες επαφές με τα σημαντικά κέντρα πολιτισμού του τότε κόσμου και ιδιαίτερα με τη Μεσοποταμία και τη Χαράπα.

Είναι μάλιστα εμφανές ότι η μετανάστευση των βορειοευριπικών φυλών προς την Κεντρική Ασία δεν περιορίστηκε στο Ταυροκινείατά. Οι ανασκαφές των γάλλων και αμερικανών αρχαιολόγων στο Αγρανιστάν και στο Πακιστάν, καθώς και των Ρώσων στο νότιο Ουζμπεκιστάν και Τατζικιστάν, αποδεικύνουν ότι υπήρχε «μεγάλη μετανάστευση των λαών». Οι «ένεσι φυλές» εκχεράφων τεράστιες εκτάσεις, πάνω από 1000 χλμ. από τη νότια άκρη της Κασπίας θάλασσας έως την Αραβική θάλασσα, και άλλες τόσο από το ανατολικό Ιράν έως την κοιλάδα του Ινδού, όπου, ηώς πιστεύουμε, δημιουργήθηκε το πεύποτο κέντρο του πολιτισμού.

Αυτό το κεντροασιατικό πεύποτο κέντρο είχε μια άστριτη ενδιάμεση θέση μεταξύ των παλαιότερων, ήταν χώρος που ταν δέχτηκαν και όπου διατασσώνταν οι πολιτισμικές παραδόσεις και οι δρόμοι των καραβιών των ποτισμάτων τότε κόσμου. Η έρευνα του είναι το άκρων ενδιδάφερον αινιγμά προς επιλυση για όλη την Εγγύς Ασία.

Σημειώσεις

- Τα πώρα αποτελέσματα και τα πρώτα πορίσματα της μακρόχρονης ανασκαφής στην περιοχή αυτή δημοσιεύθηκαν στο περιοδικό *Corpus 15* (2000).
- Για μια λεπτομερή περιγραφή του ανακτούρου, βλ. V. Saraniid, *Kham, Necropolis Tilay Tepe, Moscow* 1989, σ. 82-89.
- D. French, *Tile Hoyuk, Ankara* 1984.
- A. Ardelean-Jansen, *The Sculptural Art of the Harappa Culture*, Verlag Philipp von Zabern, Mainz 1991.
- M. Bietač, *Avars*, London 1996.
- Boyce M., *A History of Zoroastrianism*, Leiden 1989.
- DHALAVILKAR, *Chalcolithic*, 1989.
- M. Boyce, *A History of Zoroastrianism*, Leiden 1988, σ. 164.
- B. V. Maloy, *In Search of the Indo-Europeans*, London 2000.
- V. Saraniid, *Necropolis of Gonur and Iranian Paganism*, Moscow 2001.
- M. Bietač, *Avars*, London 1996, σ. 22.
- Η. Σαργιανίδης, *Αρχαϊκή Ελλάδα και Κεντρική Ασία*, εκδ. Το Δελτίο της Αρχαίας Ιστορίας, 1993.
11. V. Saraniid, *Ancient Oriental Kingdom in the Old Delta of the Murgab River*, εκδ. Turkmenowlethbarlary, Ashkhabad 2002.

Βιβλιογραφία

- ARDELEANU-JANSEN, A., *The Scupltural Art of the Harappa Culture*, Verlag Philipp von Zabern, Mainz 1991.
BIETAK, M., *Avars*, London 1996.
BOYCE M., *A History of Zoroastrianism*, Leiden 1989.
DHALAVILKAR, *Chalcolithic*, 1989.
FRENCH, D., *Tile Hoyuk, Ankara* 1984.
HUMBERT, J., *La Route de la Soie et le Chemin de Zaratustra*, *Journal of the K. R. Cama Oriental Institute* 51 (1984).
MALLORY, J., *In Search of the Indo-Europeans*, London 2000.
MOORTGAT, A., *The Art of Ancient Mesopotamia*, New York 1989.
POSSEK, G., *The Indus Civilization*, Atalanta Press, New York 2002.
SARIANIDI, V., *Kham, Necropolis Tilay Tepe, Moscow* 1989.
SARIANIDI, V., *Necropolis of Gonur and Iranian Paganism*, Moscow 2001.
SARIANIDI, V., *Drevnosti Strani Mangu*, Ashkhabad, 1990.
ZAPFANIANNILOU, B., *Αρχαϊκή Ελλάδα και Κεντρική Ασία*, εκδ. Το Δελτίο της Αρχαίας Ιστορίας, 1993.
SARIANIDI, V., *Ancient Oriental Kingdom in the Old Delta of the Murgab River*, εκδ. Turkmenowlethbarlary, Ashkhabad 2002.
WOOLEY, L., *Allatlkah*, Oxford 1955.

The Royal City of Gods and Temples

Viktor Sarianidis

The thirty-years long systematic and extensive excavations in North-eastern Turkmenistan, at Kara Kum, one of the largest deserts on earth, proved and documented that one of the oldest centers of human civilization had existed there four thousand years ago. It is located alongside the mid-flow of the Amu Darya River, on the Murgab Delta.

As it seems, the period of intense drought that followed the beginning of the thermohumid era in the end of 200 BC, forced native tribes coming from the various centers of the ancient world and especially from the regions of northern Syria to abandon their lands. They flew as far as the Urm district and the Zagros Mountains, searching for a new homeland rich in water and fertile soil, essential for their rural way of life. Thus, after crossing plains, inaccessible mountains and the sandy areas of the Iranian deserts Dasht-i-Lut and Dasht-i-Margo, these unwilling immigrants reached at last the fruitful oases of the Eastern Iran and then the regions close to the Kopet Dagh Mountains and the Murgab Delta valley. These foreign tribes settled in this new homeland, with the abundant waters of the Murgab River and the fertile earth, where they founded a new civilization.